

praxe, kombinujeme nie náhodou v načrtnutom učebnom programe tejto špecializácie sociológiu s vedeckým komunizmom.

Žijeme v období súťaženia dvoch svetových spoločenských sústav a v podmienkach nástupu vedeckotechnickej revolúcie, v období, keď si sám život vynucuje odlučovanie sa a vytváranie nových špeciálnych spoločenských vied. Dostávajú sa však vedľa seba aj viaceré univerzálnejšie vedy o vývine a riadení spoločnosti: *sociológia — vedecký komunizmus — teória riadenia* a presadzujúca sa *politická veda*, z veľkej časti ako veda o politickom riadení. Predmety, vzájomnú príbuznosť a odlišnosť, vzájomné prelínanie a relatívne hranice týchto vied bude treba ešte vyjasňovať. Toto vyjasňovanie bude nesporne dlhodobým procesom, no bude tým úspešnejšie, čím aktívnejšie pôjdu jednotlivé spomenuté vedy za svojimi cieľmi pri výskume spoločnosti.

MEDZINÁRODNÉ KOLOKVIUM O SOCIOLOGII ATEIZMU A NÁBOŽENSTVA

Z iniciatívy katedry vedeckého ateizmu pri Inštitúte filozofie Univerzity Fridricha Schillera konalo sa v dňoch 24. až 26. júna 1965 v Jene prvé medzinárodné kolokvium o sociológii ateizmu a náboženstva. Popri asi pätnástich vedeckých pracovníkoch z NDR na čele s vedúcimi katedry prof. dr. Olofom Klohom a dr. Johannom Klüglom sa na ňom zúčastnili vedeckí pracovníci z SSSR (prof. J. A. Levada, D. M. Ugrinovič, prof. Okulov a prof. Krasnikov), Bulharska (prof. Ošavkov, dr. Stojčev), Poľska (dr. Judenko, dr. Markiewicz), Maďarska (dr. Kónya, dr. Varga), Juhoslávie (prof. V. Pavičević) a ČSSR (dr. E. Kadlecová, B. Kvasnička a P. Prusák). Program kolokvia mal tieto časti: 1. Základné teoretické otázky sociológie ateizmu a náboženstva, 2. Metodologické predpoklady a metodické hľadiská marxistickej sociológie ateizmu a náboženstva, 3. Sekularizačný proces a odumieranie náboženstva za socializmu, 4. Problémy medzinárodnej spolupráce a koordinácia výskumov v oblasti sociológie ateizmu a náboženstva.

Jedným z najrozsiahljších a teoreticky najzávažnejších bol úvodný referát prof. dr. Klohra. Poukázal predovšetkým na praktický význam sociologických bádání a poznatkov pre spoločenskú prax, v danom prípade pre riadenie procesu svetonázorových premien, ako aj aktivitu socialistického štátu v oblasti náboženského života a činnosti cirkví. Referát ďalej zdôraznil význam výskumu otázok náboženstva a ateizmu vo všetkých spoločenských súvislostiach, v korelácii náboženského myslenia s ostatnými faktormi duchovného života spoločnosti. Jedným z najaktuálnejších problémov sociológie náboženstva je riešenie otázky, čo je vlastne náboženstvo, čo možno zahrnúť do tohto pojmu, aký je jeho obsah. Dnes, keď myšlienky humanizmu stále viac spájajú ľudí nenáboženskej i náboženskej svetonázorovej orientácie, je problém presného rozlišovania základných pojmov pre empirické výskumy veľmi dôležitý. Ak sa postupne stávajú spoločnými princípy humanizmu, je pri tomto rozlišovaní jednou zo základných otázok otázka motívov humánneho správania. Prof. Klohr rozobral ďalej problém vzťahu historického materializmu a sociológie náboženstva a ateizmu. Posledná časť referátu rozoberá sociologické príčiny historickej premeny náboženstva, teológie a cirkví.

Za myšlienku komplexnosti vo výskume náboženstva sa postavil aj prof. dr. J. A. Levada, keď rozobral tento problém z hľadiska jeho filozofickej, sociologickej a psychologickkej stránky. Sociologické výskumy samy osebe nemôžu vyčerpať problematiku náboženstva, rozdiely medzi náboženským a vedeckým myslením. Prof. Levada ďalej pod-

čiarokol Marxovu zásadu skúmať sociálnu podmienenosť obsahu náboženských predstáv, ich pozemského jadra, ktorým sú potreby veriaceho človeka. Treba odmietať „robinzonovské“ koncepcie individuálnych modelov. Správne riešenie predpokladá charakterizovať osobnosť na základe charakteristiky celku, postupovať od masy k osobnosti. Predmetom našich výskumov nie je náboženstvo ako určitá sústava názorov, ale náboženské správanie, jeho štruktúra. Za hlavné výskumné úlohy prof. Levada považuje: 1. vplyv revolučných zmien v socializme na vedomie ľudí, 2. určenie stupňa uvedomelosti v odklone ľudí od náboženstva, 3. odklon od náboženstva ako proces rozchodu so starým a tvorenie nového.

Podstatnú časť vystúpenia D. M. Ugrinoviča tvorili niektoré metodologické otázky sociológie náboženstva. Najviac pozornosti venoval pritom pomeru gnozeologickej a sociálnej analýzy náboženstva. Ak sa predmarxistickí ateisti zameriavali na gnozeologickú analýzu, nesmieme dnes upadať do druhej krajnosti; vedecké poňatie náboženstva si vyžaduje jednotu spomenutých analýz.

Prof. dr. V. Pavičevič hovoril na tému Sociologizmus a sociológia náboženstva. V svojom príspevku podal rozbor sociologizmu E. Durkheima, ukázal jednostrannosť Durkheimových náhľadov; prameňom náboženských postojov a citov nie je len vzťah človeka k spoločnosti, ale aj k prírode, ako aj k niektorým nevyhnutným skutočnostiam ľudskej existencie (smrť, nešťastie). Z toho okrem iného vyplýva, že sociológia náboženstva nemôže nahradiť alebo urobiť zbytočnou ani psychológiu, ani filozofiu náboženstva a filozofickú antropológiu.

Pracovník jenského Ústavu filozofie dr. J. Klügl sa zaoberal výsledkami a funkciou buržoáznej sociológie náboženstva. Všeobecný proces sekularizácie spôsobuje buržoáznym sociológom určité rozpaky. Nemožno ho poprieť, ťažko však obísť politicko-ideologický dosah konkrétnych sociologických zistení. Jedným z východísk je snaha zmeniť definíciu náboženstva, chápať ho ako určitú sústavu morálnych noriem. Funkčnosť náboženstva sa potom vidí v jeho možnostiach čeliť racionalizmu „hominis technici“, silnejúce svetovo-humanistické ladenie náboženstva (kresťanstva) má byť východiskom k prekonávaniu pragmatizmu, plochého pozitivizmu a duchovnej povrchnosti moderného človeka. Buržoázna sociológia zámerne obchádza problém sociálnej podmienenosti úpadku náboženstva a pod tlakom protikladu objektívnych spoločenských faktov a ich svetonázorových záverov končí v asociologických kombináciách a plytkej antropológii.

K referátom so zásadnou teoretickou náplňou sa rozpradla zaujímavá diskusia. Uvádzame aspoň stručný prehľad hlavných otázok, o ktorých sa diskutovalo: pomer religiozity a „cirkevňctva“ (Kirchlichkeit); náboženstvo ako prejav odcudzenia; prvok živelnosti v socialistických spoločenských procesoch ako potencionálny koreň odcudzenia v socializme; predmet ateizmu; ateizmus a humanizmus; možnosť jestvovania reakčného ateizmu — „ateistickej reakcie“ proti komunizmu; pojem sekularizácie; možnosti odcudzenia v podmienkach socializmu a iné.

Ďalšia séria referátov a diskusných vystúpení sa zamerala prevažne na problémy metód a techník, ako aj na skúsenosti a výsledky už uskutočnených sociologických výskumov náboženstva. Dr. Krasnikov z Leningradu hovoril o využívaní výskumov náboženských prežitkov pri vedecko-ateistickej výchove, dr. Kadlecová o výsledkoch a teoretických záveroch z výskumu religiozity v Severomoravskom kraji. Referát W. Masulu (Jena) rozoberal problémy sociológie náboženstva veľkomesta v NDR. Ďalší jenský výskumník dr. Berg hovoril na tému Inteligencia, náboženstvo a ateizmus v NDR. Prof. Okulov z Moskvy predniesol referát o organizácii sociologických výskumov religiozity obyvateľstva v SSSR a ich výsledkoch. Prof. Ošavkov z Bulharskej akadémie vied cbširne informoval účastníkov kolokvia o metodických a technických otázkach rozsiah-

leho výskumu religiozity v Bulharsku; o jeho konkrétnych výsledkoch referoval jeho kolega dr. Stojčev. Poľský výskumník dr. Judenko hovoril o niektorých teoretických východiskách poľskej sociológie dediny a religiozity ako aj o stave a plánoch sociológie náboženstva v Poľsku. Dr. Kónya z Debrecína objasnil hlavné príčiny vývinu konfesionalnej mapy Maďarska. Na jeho výklad nadviazal budapeštiansky výskumník I. Varga referátom o súčasnom stave sociologických výskumov religiozity v Maďarsku.

V priebehu prvého dňa rokovania odznel aj príspevok pracovníkov Filozofického ústavu SAV P. Prusáka a B. Kvasničku. Podali v ňom prehľad o konfesijnosti a súčasnej religiozite Slovenska a niektoré podnety k medzinárodnej spolupráci a koordinácii výskumov. Podstatnú časť príspevku tvorila informácia o niektorých teoretických východiskách sociologického výskumu religiozity pripravovaného pre roky 1966—1967. Náboženstvo nie je len prežitok starej spoločnosti. Nestratilo ešte celkom svoju masovú základňu, to znamená, že musí ešte nejakým spôsobom korešpondovať aj s niektorými stránkami a javmi života veriacich v socialistickej spoločnosti. Náboženstvo treba skúmať a vysvetľovať v závislosti od životných podmienok ľudí, aj od slabých, plne nerozvinutých stránok socialistických vzťahov. Výskum treba ďalej uskutočňovať komplexne a v teamoch pracovníkov z rôznych spoločenskovedných odborov. Predmetom výskumu nemusí byť čisto len náboženstvo. Napríklad výskum využitia voľného času veľa povie o stupnici hodnôt vo vedomí človeka, o jeho celkovej duchovnej štruktúre a orientácii. — Niektoré pasáže tohto príspevku budú zahrnuté spolu s inými referátmi do materiálov kolokvia. Okrem toho sa majú použiť aj pri zostavovaní Medzinárodnej ročenky sociológie náboženstva, ktorá má vyjsť roku 1966.

Záverčnú časť kolokvia tvorila výmena názorov o problémoch metodiky sociologických výskumov. Stredobodom pozornosti sa stali otázky ďalšej spolupráce výskumníkov socialistických krajín. Výsledky diskusie možno zhrnúť do týchto bodov: 1. Pre zabezpečenie koordinovanej spolupráce medzi výskumníkmi socialistických krajín sa vytvára konzultatívna skupina, zložená zo zástupcov všetkých zúčastnených akadémií a inštitútov. 2. Budúce kolokvium o sociológii náboženstva sa zide na jeseň 1966 a ako usporiadatelia prichádzajú do úvahy Varšava, Praha, Moskva alebo Varna. 3. Počíta sa s kvartálnym vydávaním zvláštneho čísla jenského bulletinu *Atheistische Forschungen*. Prostredníctvom Inštitútu filozofie v Jene sa budú organizovane vymieňať používané dotazníky a iné materiály výskumu. Základnou spoločnou témou výskumníkov v zúčastnených krajinách bude: *Štruktúra religiozity na základe sociologického výskumu*. Prvou medzinárodne koordinovanou akciou bude výskum svetonázoru mládeže v predposledných triedach stredných škôl, ktorý už dávnejšie pripravujú výskumníci vo Varšave a v Prahe a ku ktorému sa pripojí výskum v školách v Bratislave, Budapešti, Sófii a pravdepodobne i v ďalších hlavných mestách socialistických krajín.

Snáď už tento stručný prehľad programu medzinárodného kolokvia o sociológii ateizmu a náboženstva v Jene naznačuje bohatosť a plodnosť rokovania zúčastnených výskumníkov zo siedmich socialistických krajín. Prehlbili sa doterajšie a nadviazali nové osobné a pracovné kontakty. Nastolili sa hlavné teoretické a metodologické problémy a položili základy systematickej a koordinovanej medzinárodnej spolupráce. Dobrá príprava a organizácia kolokvia, efektívnosť rokovaní a ozaj priateľská atmosféra, umocňovaná nevhednou pozornosťou a srdečnosťou jenských hostiteľov, sú nádejnou predzvesťou ďalšej úspešnej činnosti filozofov a sociológov náboženstva v socialistických krajinách.

Bohumír Kvasnička, Peter Prusák